

Arbejdsløshedsproblemet i Danmark. En Undersøgelse af Docent MAX KJÆR HANSEN, udgivet ved A. P. Møller, Chr. H. Olesen og C. Thalbitzer. 1929. (114 S.).

Den af Docent Max Kjær Hansen foretagne Undersøgelse falder i tre Afsnit. I første Afsnit behandles det danske Arbejdsløshedsproblem i Almindelighed, andet Afsnit omhandler Arbejdsløsheden i de enkelte Fag, og i tredje Afsnit foretages en Udredning af, hvor stor en Del af den i 1928 herskende Arbejdsløshed, der maa antages at være af ekstraordinær Karakter, hvorefter denne ekstraordinære Arbejdsløshed søges opdelt efter Aarsager.

I Afsnittet om Arbejdsløshedsproblemet i Almindelighed paa-vises først, at der i ethvert industrialiseret Samfund altid vil være nogen Arbejdsløshed, dels som Følge af de Forskydninger, der til Stadighed finder Sted mellem Fagene, dels som Følge af den Forandring i Beskæftigelsen, der indenfor visse Fag finder Sted i Løbet af Aaret (Sæsonarbejdsløshed). Muligheden for at ophæve eller formindske Sæsonarbejdsløsheden gaar Forfatteren ikke nærmere ind paa, men henviser dette Problem til specielle Undersøgelser over de enkelte Fag, og Sæsonarbejdsløsheden opfattes følgelig under de for Tiden herskende Tilstande som noget givet. Foruden de her omtalte Former for normal Arbejdsløshed, eksisterer — og eksisterede ogsaa før Krigen — Konjunkturarbejdsløshed, men efter det store Konjunkturomslag i 1920, fra hvilken Tid man ikke blot her i Landet, men i hvert Tilfælde i hele Vesteuropa, har maattet regne med en Arbejdsløshed, der ligger langt højere end før Krigen, maa man efter Forf.s Mening regne med en permanent Arbejdsløshed, der ikke skyldes forbigaaende Konjunkturforandringer, men derimod Strukturforandringer indenfor Verdensøkonomien. Saadanne Strukturforandringer hidrører enten fra Forskydninger i det internationale Prisniveau, saaledes at Prisen paa Varer, der er vigtige for det enkelte Land, falder relativt i Forhold til Prisen paa andre Varer, eller ved at Afsætningsmarkederne for Landets Produkter svigter, fordi Aftagerne er blevet selvforsynende, enten i Kraft af nyopstaaede Bedrifters Konkurrencedygtighed eller i Kraft af en prohibitiv Toldpolitik.

Ved en Betragtning af Arbejdsløshedsprocenterne for forskellige vesteuropæiske Lande kommer Forf. til det Resultat, at man saavel i England som i Sverige maa regne med, at den større Arbejdsløshed i de senere Aar tildels maa skyldes saadanne Strukturforandringer, men at der for Danmarks Vedkommende ikke synes at have gjort sig Strukturforandringer

Arbejdsløshedsproblemet i Danmark. En Undersøgelse af Docent MAX KJÆR HANSEN, udgivet ved A. P. Møller, Chr. H. Olesen og C. Thalbitzer. 1929. (114 S.).

Den af Docent Max Kjær Hansen foretagne Undersøgelse falder i tre Afsnit. I første Afsnit behandles det danske Arbejdsløshedsproblem i Almindelighed, andet Afsnit omhandler Arbejdsløsheden i de enkelte Fag, og i tredje Afsnit foretages en Udredning af, hvor stor en Del af den i 1928 herskende Arbejdsløshed, der maa antages at være af ekstraordinær Karakter, hvorefter denne ekstraordinære Arbejdsløshed søges opdelt efter Aarsager.

I Afsnittet om Arbejdsløshedsproblemet i Almindelighed paa-vises først, at der i ethvert industrialiseret Samfund altid vil være nogen Arbejdsløshed, dels som Følge af de Forskydninger, der til Stadighed finder Sted mellem Fagene, dels som Følge af den Forandring i Beskæftigelsen, der indenfor visse Fag finder Sted i Løbet af Aaret (Sæsonarbejdsløshed). Muligheden for at ophæve eller formindske Sæsonarbejdsløsheden gaar Forfatteren ikke nærmere ind paa, men henviser dette Problem til specielle Undersøgelser over de enkelte Fag, og Sæsonarbejdsløsheden opfattes følgelig under de for Tiden herskende Tilstande som noget givet. Foruden de her omtalte Former for normal Arbejdsløshed, eksisterer — og eksisterede ogsaa før Krigen — Konjunkturarbejdsløshed, men efter det store Konjunkturomslag i 1920, fra hvilken Tid man ikke blot her i Landet, men i hvert Tilfælde i hele Vesteuropa, har maattet regne med en Arbejdsløshed, der ligger langt højere end før Krigen, maa man efter Forf.s Mening regne med en permanent Arbejdsløshed, der ikke skyldes forbigaaende Konjunkturforandringer, men derimod Strukturforandringer indenfor Verdensøkonomien. Saadanne Strukturforandringer hidrører enten fra Forskydninger i det internationale Prisniveau, saaledes at Prisen paa Varer, der er vigtige for det enkelte Land, falder relativt i Forhold til Prisen paa andre Varer, eller ved at Afsætningsmarkederne for Landets Produkter svigter, fordi Aftagerne er blevet selvforsynende, enten i Kraft af nyopstaaede Bedrifters Konkurrencedygtighed eller i Kraft af en prohibitiv Toldpolitik.

Ved en Betragtning af Arbejdsløshedsprocenterne for forskellige vesteuropæiske Lande kommer Forf. til det Resultat, at man saavel i England som i Sverige maa regne med, at den større Arbejdsløshed i de senere Aar tildels maa skyldes saadanne Strukturforandringer, men at der for Danmarks Vedkommende ikke synes at have gjort sig Strukturforandringer

gældende, der kan have stillet Landet ringere i den internationale Konkurrence. De sidste Aars ekstraordinære Arbejdsløshed maa derfor betragtes som almindelig Konjunkturarbejdsløshed, hovedsagelig som Følge af Deflationen. Hele denne Sondring mellem almindelig Konjunkturarbejdsløshed og Arbejdsløshed som Følge af Strukturforandringer synes noget kunstig, og Strukturforandringer er i hvert Fald ikke udelukkende et Efterkrigsfænomen, men foregaar til enhver Tid, selv om Forandringerne maaske i de sidste Aar har været større end tidligere. Endvidere vil Arbejdsløshed som Følge af Strukturforandringer ikke — som af Forf. anført — blive permanent, idet saadanne Forandringer vil medføre, at Arbejdskraften maa søge over i andre Erhverv. For visse Fags Vedkommende er det ganske givet ikke rigtigt, at der ikke har gjort sig Strukturforandringer af uheldig Karakter gældende for Danmarks Vedkommende, og dette er aabenbart ogsaa Forf.s Mening, idet han senere opfører en Del af de i 1928 ekstraordinært arbejdsløse som arbejdsløse paa Grund af Strukturforandringer.

For nu at bestemme, hvor stor en Del af de sidste Aars Arbejdsløshed, der er ekstraordinær, søger Forf. et Udtryk for den normale Arbejdsløshed, som han nu udelukkende kalder Sæsonarbejdsløshed til Trods for, at den ogsaa som foran anført indeholder den Arbejdsløshed, der altid maa være til Stede som Følge af Forskydninger mellem Fagene. Denne „Sæsonarbejdsløshed“ beregner Forf. som Gennemsnit for et Aar til 10,1 pCt., hvilket er Gennemsnittet af en Række i Bogen anførte „Sæsonarbejdsløshedsprocenter“ for de enkelte Maaneder i Aaret. Disse „Sæsonarbejdsløshedsprocenter“ for de enkelte Maaneder angives at være beregnet som Gennemsnit af Arbejdsløshedens relative Størrelse i hver Maaned indenfor Tidsrummet 1910—24 (med Undtagelse af Perioden 1. Aug. 1914—31. Juli 1915 samt Aarene 1921 og 1922, der maa anses for unormale). De anførte Procenter er dog aabenbart taget fra en Artikel om Arbejdsløsheden i 1927, offentliggjort af Det statistiske Departement i „Statistiske Efterretninger“ Nr. 12, 1928, uden at Forf. har følt sig foranlediget til at gøre opmærksom herpaa, men uden videre lader dem fremtræde, som beregnet af Forf. selv. Det kan i denne Forbindelse anføres, at det samme er Tilfældet med den i Tilknytning til disse Bemærkninger anførte Konjunkturkurve, som ogsaa er offentliggjort af Det statistiske Departement i ovennævnte Artikel. Forf. har imidlertid aabenbart misforstaaet de i denne Artikel gjorte Bemærkninger, idet de af ham anførte maanedlige Procenter dels

ikke angiver Sæsonarbejdsløsheden, men derimod viser hvorledes de maanedlige Tal paavirkes af Sæsonen, og dels ikke angiver et Gennemsnit af Arbejdsløshedsprocenterne for hver Maaned i den omhandlede Periode, hvilket jo vilde give et forkert Resultat, idet Arbejdsløsheden var forskellig ved Periodens Begyndelse og Slutning, hvad der vilde paavirke Resultaterne, fordi Gennemsnitstidspunktet saa bliver forskudt fra Maaned til Maaned. Ved Beregningen er denne Fejl derfor elimineret ved den fra Statistikkens Teori velkendte Metode med Fastholdelse af Gennemsnitstidspunktet ved kun delvis at medregne Maanedstallene fra Periodens Begyndelse og Slutning. Denne Metode giver selvfølgelig heller ikke nøjagtige Udtryk for Sæsonarbejdsløsheden, særlig fordi Sæsonen falder paa forskellige Tidspunkter de forskellige Aar som Følge af Forskel i Vejrforhold m. m., men Metoden er dog bedre end en raa Gennemsnitsberegning.

Den af Forf. angivne gennemsnitlige „Sæsonarbejdsløshed“ for et Aar (der menes altsaa gennemsnitlig Normalarbejdsløshed; er der for Resten nogen Mening i Udtrykket: gennemsnitlig Sæsonarbejdsløshed?) paa 10,1 pCt. er derfor ikke rigtig, idet den i Virkeligheden er 9,7 pCt., og følgelig bliver Tallene for de senere Aars ekstraordinære Arbejdsløshed, der beregnes som Forskellen mellem den faktiske Arbejdsløshedsprocent og 10,1, heller ikke rigtige. For Aaret 1928 kommer Forf. saaledes til, at den ekstraordinære Arbejdsløshed har været 8,4 pCt. (Aarets Arbejdsløshedsprocent $18,5 \div 10,1$), og da Arbejdsløshedsstatistikken i 1928 omfattede 272,000 Arbejdere, skulde følgelig i 1928 gennemsnitlig ca. 23,000 Arbejdere have været ramt af ekstraordinær Arbejdsløshed. Beregnet efter den rigtige Procent bliver Antallet ca. 24,000. Afhjælpsningen af denne ekstraordinære Arbejdsløshed, mener Forf., maa blive nøje knyttet til Spørgsmaalet om Deflationens Gennemførelse, hvad man selvfølgelig til en vis Grad maa være enig med ham i. Herunder fremhæves særlig, at vi har for højt et Lønniveau og for store offentlige Afgifter. Spørgsmaalet om Lønnens Højde indrømmer Forf. er meget vanskeligt at klarlægge, da Arbejdsintensiteten spiller ind her, men ved forskellige Eksempler søger han at sandsynliggøre, at det danske Lønniveau ligger meget højt. Eksemplerne virker dog ikke overbevisende, dels fordi international Lønstatistik, som den kan fremskaffes for Tiden, ikke kan anses for at være meget værd, og dels fordi et Eksempel hentet af Forf. fra Nationaløkonomisk Tidsskrift, hvorefter Lønnen skal være steget stærkere end Arbejdsinten-

siteten, viser lige det modsatte af, hvad Forf. vil paavise. Efter Eksemplet er fra 1914 til 1927 Produktionen pr. Mand steget med 48 pCt. i Timen og Timefortjenesten med 58 pCt., men dette betyder jo en ret væsentlig Lønnedgang pr. Produktionsenhed, naar man tager Hensyn til Prisniveauets Stigning i samme Tidsrum.

Forf. holder dog ikke paa Nedsikring af Lønniveauet og de offentlige Afgifter som det eneste saliggørende Middel, men fremhæver, at Misforholdet mellem Varepriser og Produktionsomkostninger ogsaa kan afhjælpes gennem Toldpolitik, rigelig og billig Kapitaltilførsel, Koncentration, højere Arbejdsintensitet eller lignende.

I Undersøgelsens 2. Afsnit behandles de vigtigere Fag særskilt. For hvert enkelt Fag anføres for hvert af Aarene 1910 til 1928 det gennemsnitlige Antal organiserede Arbejdere med Undtagelse af Tallene for Aarene 1925—27 (hvilken Undtagelse er et af flere Symboler paa, med hvilken Overfladiskhed Forf. er gaaet frem, idet de manglende Tal alle foreligger offentliggjort) og den gennemsnitlige Arbejdsløshedsprocent. Fagets Arbejdsløshed i disse Aar er derefter fremstillet grafisk som en Kurve sammen med en tilsvarende Kurve for Arbejdsløsheden for samtlige Fag, hvorved man faar et godt Indtryk af Fagets særlige Arbejdsløshed. Derefter er Sæsonens Betydning for Faget angivet ved en tilsvarende Beregning som omtalt foran for Arbejdsløsheden som Helhed, idet der er beregnet Gennemsnitstal for Arbejdsløshedsprocenterne for hver Maaned i Perioden 1910—24 med Udskydelse af Tiden 1. Aug. 1914—31. Juli 1915 og Aarene 1921 og 1922; for enkelte Fag er ogsaa udsendt andre Perioder, der er skønnet unormale. Paa Grundlag af disse gennemsnitlige Arbejdsløshedsprocenter for hver Maaned er derefter fremstillet en Kurve, hvilken Kurve dog for Hovedparten af Fagene Vedkommende er ganske interesseløs, idet Bevægelsen i Arbejdsløsheden efter Sæson bortset fra enkelte Fag er ret minimal. I Tilknytning til disse Tal og Kurver er derefter for hvert enkelt Fag anført nogle Bemærkninger om Fagets særlige Forhold. Disse Bemærkninger synes dog af en noget ujævn Karakter; saaledes affærdiges et saa stort Fag som Smede og Maskinarbejdere med en Udtalelse om, at der næppe kan være Tvivl om, at den store Arbejdsløshed i dette Fag i første Række hænger sammen med Deflationen, og at der næppe kan paavises andre Aarsager af Betydning.

I Undersøgelsens sidste Afsnit beregner Forf. paa Grundlag af Undersøgelsen for de enkelte Fag, hvor stort et Antal af de

i 1928 arbejdsløse, der maa karakteriseres som ekstraordinært arbejdsløse, idet der som Hovedregel gaas ud fra, at Arbejdsløsheden i den tidligere omtalte Periode 1910—24 var normal. Den eneste Undtagelse af Betydning herfra er Bagerne, hvor der regnes med et vilkaarligt skønsmæssigt Antal som normalt arbejdsløse, da den gennemsnitlige Arbejdsløshed for 1910—24 for dette Fag ligger saa højt som 16—17 pCt. Disse ekstraordinært arbejdsløse fordeles derefter paa Grupper, ligeledes paa Grundlag af Undersøgelsen for de enkelte Fag, hvilket giver følgende Resultat:

Antal ekstraordinært arbejdsløse		
paa Grund af Deflationen		14,560
- — - for stor Tilgang		2,140
- — - ændret Forbrug		765
- — - udenlandsk Konkurrence og Markedsbe-		
grænsning		2,590
- — - ændret Teknik		1,640
		<hr/>
		21,695

Forf. konstaterer herefter, at dette Tal falder ret nøje sammen med det tidligere for Arbejderne som Helhed beregnede tilsvarende Tal, 23,000, til Trods for at Tallene er beregnet paa ganske forskellig Maade. Da Tallene jo imidlertid netop er beregnet paa ganske samme Maade (bortset fra Bagerne), behøver Overraskelsen over, at de er nogenlunde sammenfaldende dog ikke at være saa stor. Imidlertid skulde de 23,000 som foran omtalt i Virkeligheden være 24,000, men da Behandlingen af de enkelte Fag kun omfatter 230,000 af de 272,000 Arbejdere, Arbejdsløshedsstatistikken omfatter, giver den generelle Beregning for disse Fag et Antal paa godt 20,000 ekstraordinært arbejdsløse, hvilket jo ogsaa stemmer nogenlunde med den fagmæssige Beregning paa 21,695.

Den af Forf. foretagne Deling af den ekstraordinære Arbejdsløshed efter Aarsager kan — efter hele Undersøgelsens Karakter — kun opfattes som et højst mangelfuldt Forsøg, og i det hele taget er det vist nok en umulig Opgave i Praksis at foretage en saadan Deling, da flere forskellige Aarsager ofte vil gøre sig gældende for samme Fag. Med Hensyn til Muligheden af at konstatere det samlede Antal af ekstraordinært arbejdsløse maa anføres, at dette afhænger af, om det er muligt at finde et Udtryk for den normale Arbejdsløshed. I og for sig maa det vel siges, at der ikke findes nogen saadan Mulighed, men vil man endelig prøve derpaa, synes det meget tvivlsomt,

om den anvendte Periode (1910—24 med visse Udeladelser) i Gennemsnit kan karakteriseres som normal. Hertil kommer, at de for de enkelte Aar beregnede Arbejdsløshedsprocenter i Virkeligheden slet ikke er homogene som Følge af de overordentlig store Forskydninger, der fandt Sted i Fagorganisationernes Medlemstal i dette Tidsrum, og Arbejdsløshedsprocenterne er jo beregnet paa Grundlag af Arbejdsløsheden blandt de til enhver Tid organiserede Arbejdere. Forf. har ogsaa været opmærksom herpaa, og ud fra den Antagelse, at Arbejdsløsheden før Krigen var større blandt de uorganiserede end blandt de organiserede Arbejdere, udtales det, at der ikke kan være Tvivl om, at man ved en direkte Sammenligning mellem Arbejdsløshedsprocenten før og efter Krigen maa regne med en noget større Procent nu som Udtryk for den samme Arbejdsløshed som tidligere. Naar Forf. derefter siger, at naar Arbejdsløsheden før Krigen fra gode til daarlige Aar svingede mellem 6 og 13 pCt., maa man sikkert nu regne med en Svingning paa mellem 8 og 17 pCt. som Udtryk for en tilsvarende Arbejdsløshed, saa er denne „Sikkerhed“ dog formentlig mere et Udtryk for et løst subjektivt Skøn end for en Beregning paa Grundlag af konkrete Kendsgerninger. Forf. gør heller ikke nogetsteds Brug af denne Hypotese, hvilket ogsaa er Grunden til, at Beregningen — trods Benyttelsen af den forholdsvis ugunstige Periode 1910—24 som normal — giver et saa forholdsvis stort Antal ekstraordinært arbejdsløse i 1928.

Hvis man endelig vil søge at finde et Udtryk for den normale Arbejdsløshed, vilde den rimeligste Fremgangsmaade efter nærværende Anmelders Skøn være at sige følgende: Den Del af Arbejdsløsheden, der skyldes Sæsonen, maa man indtil videre regne med som uundgaaelig, og desuden maa der yderligere være en vis Arbejdsløshed som Følge af den Bevægelse, der altid er i ethvert levende Samfund, og som medfører, at Erhvervslivet altid er under Omformning. Den Del af Arbejdsløsheden, der skyldes Sæsonsvingninger, kan f. Eks. anslaaes ved for den i Undersøgelsen anvendte Periode (1910—24¹⁾ at beregne de gennemsnitlige Arbejdsløshedsprocenter for hver Maaned, og fra disse Procenter at trække den Maanedes Procent, der er den laveste i Aaret; Gennemsnittet af disse Differencer kan da betragtes som et Udtryk for den Del af

¹⁾ Selv om man ikke vil anerkende denne Periode som havende normal Arbejdsløshed som Gennemsnit, er der intet i Vejen for, at man ved Benyttelse af den kan finde et normalt Udtryk for Sæsonarbejdsløsheden.

den aarlige Arbejdsløshedsprocent, der skyldes Sæsonsvingninger. For samtlige Fag som Helhed giver en saadan Beregning et Tal paa ca. 5 pCt. Hvor meget der saa skal tillægges paa Grund af bl. a. Forskydninger mellem Fagene, maa bero paa et Skøn. Muligvis skal Tillæget være ulige, stort for de forskellige Fag efter Fagenes Beskaffenhed og Udviklingsstadium, men gennemsnitlig vil det vel ikke være urimeligt at ansætte det til ca. 5 pCt. For samtlige Fag som Helhed vil den normale Arbejdsløshed efter en saadan Beregning da blive 10 pCt., og den ekstraordinære Arbejdsløshed i 1928 følgelig 8,5 pCt. Dette er jo ikke saa meget forskelligt fra det Resultat, Forf. af Undersøgelsen kommer til, men Fremgangsmaaden er klarere, og Fordelingen paa de enkelte Fag af ekstraordinært arbejdsløse vil blive noget anderledes.

Alt i alt giver den foretagne Undersøgelse paa mange Maader en god Oversigt over og Samling af de foreliggende Oplysninger om Arbejdsløsheden her i Landet, men som det vil fremgaa af det anførte, synes Forf. at have behandlet Stoffet med en noget for let Haand, og man faar ved Læsningen Gang paa Gang Indtryk af, at en noget mere indgaaende Overvejelse af Problemerne og Undersøgelse af de foreliggende Kendsgerninger vilde have forøget Bogens Værdi betydeligt, selv om et af Undersøgelsens Hovedformaal, Fordelingen af de ekstraordinært arbejdsløse efter Aarsager, maa anses for umuligt at løse i Praksis.

H. Høst.

OSCAR ENGLÄNDER: *Theorie der Volkswirtschaft*. I. Preisbildung und Preisaufbau. Wien. Julius Springer 1929. Pg. 192.

Prof. Engländer søger at udfinde et System for de indbyrdes afhængige Priser paa en Maade, der i Virkeligheden er analog med Cassels simultane Ligninger, selv om han ikke anvender disse; han gaar ud fra de subjektiv-sociale Elementer (Individets Behovskala og Indkomstfordelingen), og paa den anden Side de objektiv-tekniske Elementer (Frembringelsesbesvær og Grundstofmængde eller bedre Knaphed).

Første Afsnit, Behovenes Rangskala, giver i Virkeligheden den gamle Græsenyttelære om Forholdet mellem Attraa og subjektive Priser, fremstillet paa en alt for indviklet Maade; ogsaa over for denne Forfatter maa jeg beklage den Løshed i